

В.А. Скориков

РАННЕПАЛЕОЛИТИЧЕСКОЕ МЕСТОНАХОЖДЕНИЕ СУХОДОЛ В СРЕДНЕМ ПОДОНЦОВЬЕ

В восточном регионе Украины, в среднем течении р. Северский Донец, на сегодня выявлены три памятника с галечным инвентарем: Вишневы Дол, Штурманское и Суходол. Настоящая статья вводит в научный оборот материалы местонахождения Суходол. В коллекции местонахождения широко представлены изделия на гальках. Технично-типологические признаки позволяют однозначно сопоставлять инвентарь с развитыми олдувайскими индустриями. Галечные чопперы, чоппинги и другие архаичные формы сопровождаются изделиями на кварците, также имеющими архаичные технико-типологические черты. Вопрос о точном возрасте выявленных коллекций остается открытым, поскольку материалы выявлены в поверхностном залегании. Указанием на хронологию находок могут служить технико-типологические параллели с материалами эоплейстоцен-раннеплейстоценового возраста, выявленными в Приднестровье, на Тамани и в Дагестане. Ближайшие типологические аналоги можно отчасти видеть в галечных формах Байраков в Приднестровье, Меджибожа в Побужье и, в особенности, Гаспры в Крыму. В предварительном плане можно допускать, что уже в эоплейстоцене—раннем плейстоцене территория Среднего Подонцовья была достаточно уверенно освоена древними гоминидами.

V.A. Skorikov

SUKHODOL, A LOWER PALEOLITHIC LOCALITY IN THE DONETS RIVER MIDDLE AREA

Three sites with pebble inventory are discovered by this day in the eastern region of Ukraine in the Siverskyi Donets River middle flow area, namely, Vyshnevyy Dol, Shturmanske, and Sukhodil. Materials of Sukhodol are introduced into the scientific turn in this article. The products made of pebbles are widely represented in the collection from the locality. Technological and typological features allow the author to undoubtedly correspond the inventory with the developed Oldowan industries. Pebble choppers and choppings and other archaic forms are accompanied with the products made of quartz also having the archaic technological and typological features. The issue of precise age of the collections discovered remains to be unsolved, because the materials are found in the surface deposit. Technological and typological parallels with the materials of the Eopleistocene (Early Pleistocene) age found in the Dnister River region, in Taman, and Dagestan, can serve as a chronological indication for the finds. The nearest typological analogies can be partly seen in the pebble forms from Bairaky in Transnistria, Medzhybizh in the Buh River region, and especially from Haspra in the Crimea. It can be preliminarily presumed that the territory of the Donets River middle flow area was quite certainly settled by the ancient hominins already in Eopleistocene (Early Pleistocene).

С.Д. Лисенко, Є.І. Шклярєвський, С.М. Разумов, П.К. Макарович —

КУРГАННИЙ МОГИЛЬНИК КОМАРІВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ БІЛЯ с. БУКІВНА

У статті розглядаються результати досліджень чотирьох курганів могильника біля с. Буківна Тлумацького р-ну Івано-Франківської обл., які були проведені в 2010—2013 рр. спільною українсько-польською експедицією. До наукового обігу вводяться особливості поховального обряду, керамічний комплекс, вироби з металу та кременю, висновки між-дисциплінарних досліджень.

Ключові слова: тшинєцьке культурне коло, комарівська культура, кургани, поховальний обряд, керамічний комплекс, металеві прикраси, кременева індустрія.

Курганний могильник Буківна є однією з базових пам'яток комарівської культури тшинєцького культурного кола (ТКК) (Макарович

2010; Лисенко 2011). Він займає належне місце серед таких курганних могильників як Комарів на Галичині, Івання, Дитиничі, Нетішин, Войцехівка, Кустівці на Волині, Гуляй-Город, Малополовецьке, Текліне в Середньому Подніпров'ї.

© С.Д. ЛИСЕНКО, Є.І. ШКЛЯРЕВСЬКИЙ,
С.М. РАЗУМОВ, П.К. МАКАРОВИЧ, 2015

Могильник Буківна (рос.: Буковна, пол.: Bukówna) розташований на високому правому березі Дністра, на захід і південь від с. Буківна Тумацького р-ну Івано-Франківської обл. (рис. 1, 1—2). До 1939 р. ця територія входила до Тумацького повіту Станіславського воєводства Польщі.

У 1931 р. Ян Брик, старший асистент кафедри праісторії Університету Яна Казимира у Львові, зафіксував тут 46 насипів (33 — у лісі неподалік від садиби пана Комарницького, 13 — на орних полях). Тоді ж шість курганів було розкопано: III і IV — на орному полі неподалік від костелу, XV, XVI, XVII, XVIII — у лісі на вирубці (Брук 1932; Rogozińska 1959). У 1936 р. Маркіян Смішко та Ірена Сівкувна дослідили ще сім насипів (Siwkówna 1937).

Згідно зі спостереженням дослідників, насипи були невеликі, діаметром 19—20 м і висотою 0,7—0,8 м (за винятком кургану XVI, який був 1,2 м заввишки). Розташовувалися вони групами по декілька насипів, як правило, трійками. Крім невеликих курганів, у Буківні було виявлено п'ять курганів великих розмірів, які сягали до 3,0 м заввишки та 60 м у діаметрі. Кургани містили кремації комарівської культури. Посудини з кремаціями були виявлені переважно в землі, на глибині близько 0,6 м, вірогідно, на рівні давнього горизонту. Винятковим був курган IV (1931), у центральній частині якого були зафіксовані залишки великого вогнища, навколо якого розміщувалися десять урнових поховань, оточених кам'яною огорожею (Брук 1932; Rogozińska 1959). У кургані III (1937) було знайдено бронзову шпильку з грибоподібною шляпкою та бронзовий багато-спіральный браслет зі спіральними щитками (рис. 9, 1—2; Siwkówna 1937, gys. 1—2).

У 2010—2013 рр. дослідження могильника були поновлені спільною україно-польською експедицією Інституту археології НАНУ (Фастівська археологічна експедиція) та Університету ім. А. Міцкевича у Познані¹ (Лысенко, Макарович, Кочкин, Шкляревський 2011; Лысенко, Лысенко, Макарович 2013; 2013а; Лысенко, Макарович, Шкляревський, Кочкин 2013; Makarowicz, Lysenko, Koćkin 2013). У лісі

на захід від села було зафіксовано п'ять курганних груп і декілька поодиноких насипів (рис. 1). Група 1 складалася не менше ніж із 14 курганів (рис. 1, 3), група 2 — із 13 (рис. 1, 6), група 3 — із шести (рис. 1, 8). У межах груп кургани розташовувалися підгрупами по 3—5 насипів. До складу групи 1 входив розкопаний курган 6 (1937). Крім того, за 140 м на північний схід від кургану 1 групи 3 було виявлено чотири заглиблення, розташовані компактною групою, діаметри яких можна співвіднести з середніми діаметрами курганів могильника. Не виключено, що це є місцем розташування чотирьох курганів, які були розкопані «в лісі на вирубці» Я. Бриком у 1931 р.

Між групами 2 та 3 виявлено невелику групу 4 з чотирьох насипів (рис. 1, 7, 9). Ще одна невелика група з трьох насипів (5) зафіксована на південний схід від групи 2, біля ґрунтової дороги (рис. 1, 5, 7). Поодинокі кургани (рис. 1, 2, 7) були розташовані на північ від групи 1, неподалік від колишнього маєтку пана Комарницького (А), між групами 1 та 2 (В), на схід від групи 5 (С). З 13 курганів, розсіяних на полях (за даними 1931 р.), один розміщується поряд з костелом у південній частині с. Буківна (D), ще два — на захід від костелу й один — в лісопосадці на південний схід від села (Е). Решту курганів на полях, мабуть, уже остаточно розорано. Таким чином, можемо вважати, що курганний могильник біля с. Буківна загалом містив понад 50 насипів.

У курганній групі 1 у 2010 та 2012 рр. було розкопано три кургани. Ще один курган був досліджений у 2013 р. у групі 2. Кургани розкопувалися вручну із залишенням хрестоподібних бровок, орієнтованих за сторонами світу.

Курган 1 (2010) (рис. 1, 3:1; 2) розташований у південній частині групи 1. Він зведений на природному узвишші, яке із заходу плавно переходить у плато. Візуально найбільшої висоти цей пагорб сягає зі сходу, з боку схилу в напрямку безіменного струмка. Реальна висота насипу, який перекрив поховальний комплекс, становить близько 1,3 м, діаметр насипу на рівні 1,3 м від вершини кургану — 15 × 13 м. Насип орієнтований за лінією ПнПнСх—ПдПдЗх. Навколо кургану простежено прикурганну виїмку завширшки до 5,5 м. Основна частина насипу складена зі шматків дернини з поверхні давнього ґрунту. Зверху ця валькова кладка перекрита масою алевритистої породи з підґрунтя (за визначенням Ж.М. Матвіїшиної).

Вершину природного підвищення перед проведенням поховального обряду було вирів-

¹ У 2012—2013 рр. роботи провадилися за грантом NCN 2011/03/B/HS3/00839, отриманим доктором хаб. П. Макаровичем. Креслення об'єктів, реконструкція і зарисовка кераміки та металевих виробів здійснені С.Д. Лисенком. Попередня консервація та часткова реставрація керамічного комплексу проведені Є.І. Шкляревським. Колекція кременевих виробів оброблена С.М. Разумовим.

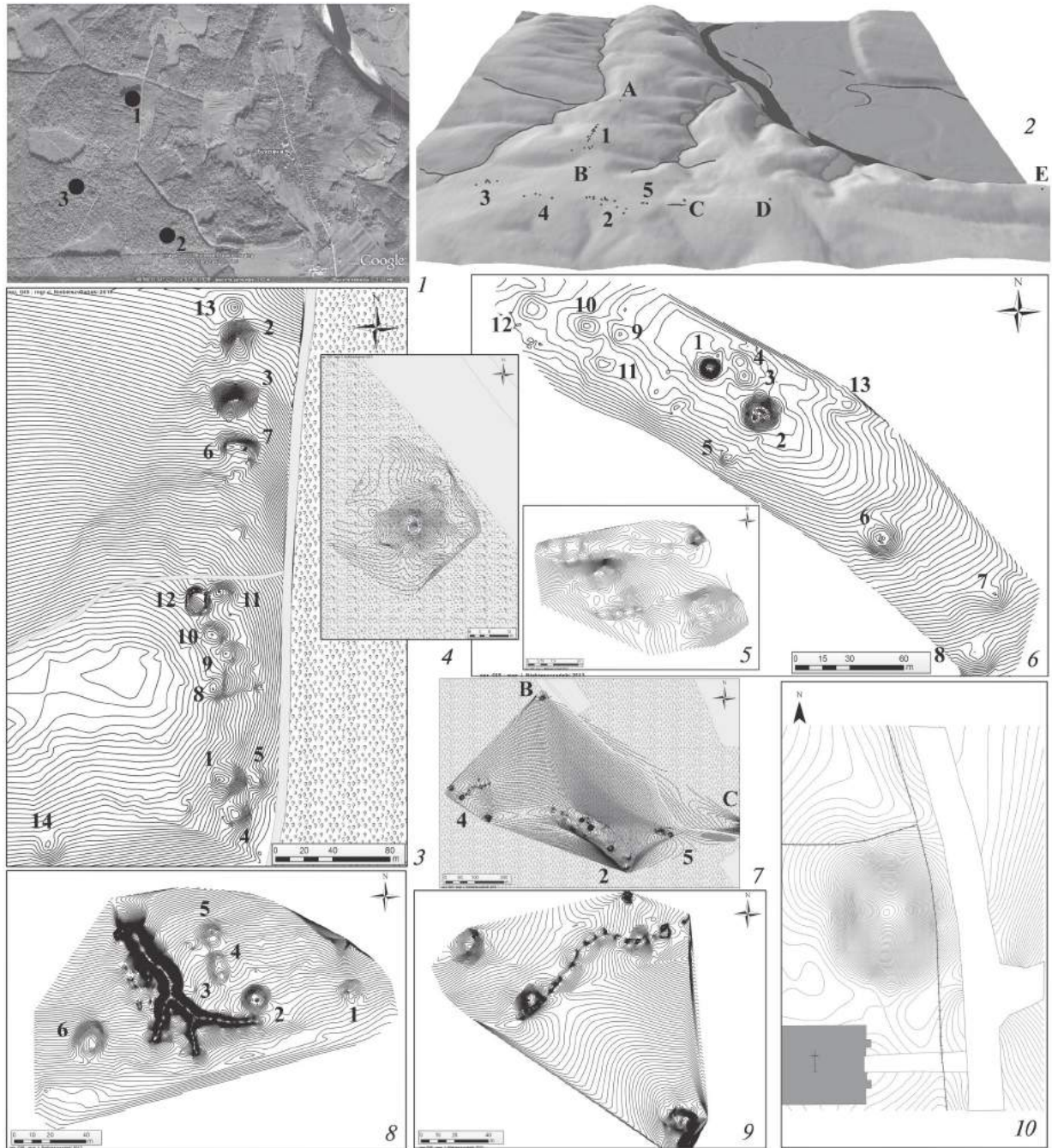

Рис. 1. Буківна: 1 – ситуаційний план розташування основних курганних груп; 2 – 3D модель Буківнянського могильника; 3 – курганна група 1; 4 – поодинокий курган В біля ґрунтової дороги; 5 – курганна група 5; 6 – курганна група 2; 7 – курганні групи 2, 4, 5 та поодинокі кургани В та С; 8 – курганна група 3; 9 – курганна група 4; 10 – поодинокий курган D біля церкви

няно. У західній половині цього майданчика зафіксовано яму прямокутної форми (об'єкт 3) розмірами близько $3,0 \times 2,2$ м і завглибшки 0,3 м. На дні ями розміщувалася викладена з моренних валунів огорожа, яка окреслювала ділянку прямокутної форми, розмірами $1,7 \times 0,9-0,8$ м (по зовнішньому контуру), орієнтована ПнПнЗх–ПдПдСх (рис. 3). Ліворуч і праворуч від північної частини огорожі виявлено залишки дощок спаленої поховальної конс-

трукції. Масиви згорілих дощатих конструкцій зафіксовано також на південний схід і північний схід від огорожі (об'єкти 1 та 2) (рис. 2). Породи дерев, використаних при спорудженні спалених конструкцій у кургані 1, були визначені доктором Т. Стемпніком у Познанській лабораторії. В об'єктах 1 та 3 використовувався дуб, в об'єкті 2 – вільха.

Між об'єктами 2 і 3 у тілі насипу на майданчику діаметром близько 6,0 м на різних глиби-

нах концентрувалися розрізнені кальциновані кістки. Не виключено, що в процесі спорудження насипу в ньому була вирита невелика ямка (об'єкт 5), куди була компактно зсипана жменя кальцинованих кісток. Окремий інтерес викликає компактне скупчення дрібної моренної гальки, виявленої у південній частині кургану (об'єкт 4), і скупчення перевідкладених великих шматків добре випаленої печини в його південно-західній частині (об'єкт 6), що нагадує обмазку трипільської площадки. На наш погляд, усі ці об'єкти пов'язані з певними ритуалами.

У насипу на різних рівнях виявлено 39 скупчень кераміки, за якими вдалося реконструювати 37 посудин (рис. 4—7). Серед керамічного комплексу є 14 тюльпаноподібних посудин (рис. 4—5), 15 чаш, мисок і приземкуватих банок (рис. 6; 7, 7—8), два черпаки (рис. 7, 9—10), два чашоподібних кубки (рис. 7, 5—6), три стопки (рис. 7, 1—2, 4), мініатюрна чаша з ручками-вушками (рис. 7, 3). Одна тюльпаноподібна (?) посудина (29) збереглася лише у вигляді скупчення невиразних фрагментів товстих стінок; скупчення 8 виявилось фрагментами верхньої частини посудини 18. Посуд виготовлений із глини з домішкою жорстви, зокрема і перепаленого кременю, іноді піску. Випал слабкий. Орнаментация кераміки вкрай різноманітна. Переважають жолобчастий і прокреслений орнаменти. Трапляються також різноманітні наколи, насічки, наліпні шишечки, гладкі валики та валики з наколами. Привертає увагу значна кількість тюльпаноподібних посудин з ручками-вушками або плоскими ручками-упорами з двома отворами (рис. 5). З насипу походять також поодинокі фрагменти посуду тшинецького (рис. 8, 1—5) та бабинського типів (рис. 8, 6—11).

У розташуванні посудин в кургані 1 вдалося простежити певну закономірність. Чотири посудини (34, 35, 37, 38) були поставлені безпосередньо в поховальну камеру (рис. 3). Ще три посудини (24, 31, 33) були розміщені на схід від ями об'єкта 1, на рівні похованого ґрунту (на глибині 1,25 м від вершини кургану) — рівні впуску котловану до вершини природного підвищення. Ці посудини стояли на лінії, перпендикулярній до центру східної стінки кам'яної огорожі. Паралельно посудинам була покладена бронзова шпилька з пластинчастою голівкою (рис. 9, 6), спрямована вістрям у напрямку огорожі, а поряд з найвіддаленішою від огорожі посудиною було знайдено кременевий наконечник стріли (рис. 10, 1) та велику про-

низку(?), згорнута з бронзової пластинки². Під шпилькою простежено сліди органіки; контури плями нерівні, діаметр близько 30 × 20 см. На цьому ж рівні були розставлені або розбиті посудини — на північ (20) і південь (19, 21, 29) від котловану. На відстані близько 3,0 м на північний схід від котловану були розбиті посудини 26 та 28, а на південний схід — 39. Посудина 25 була поставлена над північною частиною котловану, в якому розташовувалася огорожа, вже після його засипки.

Значна кількість посудин була розставлена або розкладена півколом у два ряди на підошві кургану, практично на рівні похованого ґрунту, між об'єктами 1 та 2 (1, 5—11, 17—18), а також на північний схід від об'єкта 2 (12—16). Крім того, кілька посудин (22, 23, 27, 30, 32) було покладено або розбито півколом зі східної сторони природного підвищення, імовірно, на його поверхні, за межами основного майданчика на вершині узвишшя. Ще частина посуду була розбита під час спорудження насипу (36) або на поверхні кладки кургану, зведеної з вальків (2, 3, 4), до перекриття всього комплексу світло-сірим суглинком.

Флотація зразків ґрунту із заповнення посудин не виявила в пробах залишків рослинного походження, за винятком зразка із заповнення посудини 14. Тут була знайдена одна обвуглена зернівка плівчастого ячменю Нv (за визначенням Г.О. Пашкевич).

З насипу кургану походить 262 кременевих вироби. Частина знахідок датується періодом неоліту—єнеоліту та, можливо, потрапила до насипу разом із дерном під час спорудження кургану. Понад 200 предметів можуть бути віднесені до ТКК. Серед знахідок є відщепи, фрагменти нуклеусів для відщепів, заготовки та фрагменти знарядь. Особливо слід виділити заготовки (за винятком одного випадку — фрагментовані) для біфасіальних цільних вкладених серпів (рис. 10, 6—7, 9—15). Також знайдено чотири фрагменти готових вкладених серпів (рис. 10, 5, 8). Інші знаряддя представлені перфоратором (свердло-розгортка) на первинному відщепі, двома відбійниками (один на спрацьованому нуклеусі для відщепів), двома ретушерами на відщепі, сильно обпаленим фрагментом знаряддя на відщепі.

² Аналіз металевих виробів з розкопок курганів 1 і 2 був здійснений Т.Ю. Гошко в лабораторії Інституту археології НАНУ. Всі прикраси виготовлені з олов'янистої бронзи. До складу сплаву також входили в значній кількості миш'як, срібло та цинк (Лысенко, Макарович, Лысенко, Гошко 2012).

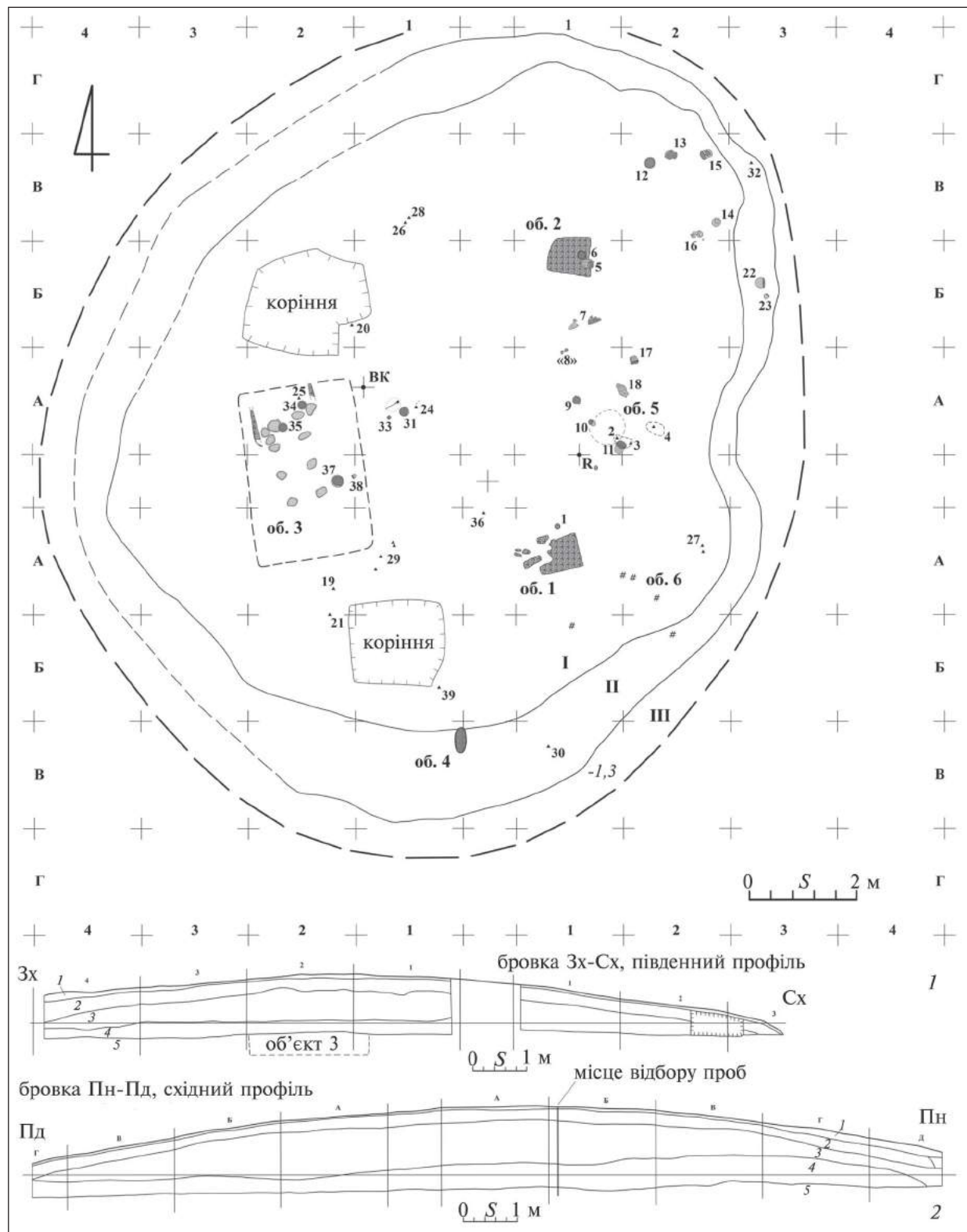

Рис. 2. Буківна, курган 1 (2010): 1 – план; 2 – профілі бровок (1 – дерн; 2 – світло-сірий легкий суглинок; 3 – вальцова кладка зі шматків щільного бурого суглинку; 4 – темний гумусовий горизонт; 5 – сірувато-бурий суглинок)

До предметів озброєння, знайдених у кургані, належать два біфасіальних наконечники стріл. Один з них фрагментований і представлений лише вістрям, сформованим струменистою ретушшю (рис. 10, 2). Ймовірно, морфологіч-

но він був близький до іншого наконечника – витягнуто-трикутної форми з глибокою напівкруглою виїмкою в основі, виготовленого на відщепі крейдового темно-сірого напівпрозорого кременю (рис. 10, 1). Виявлені також дві

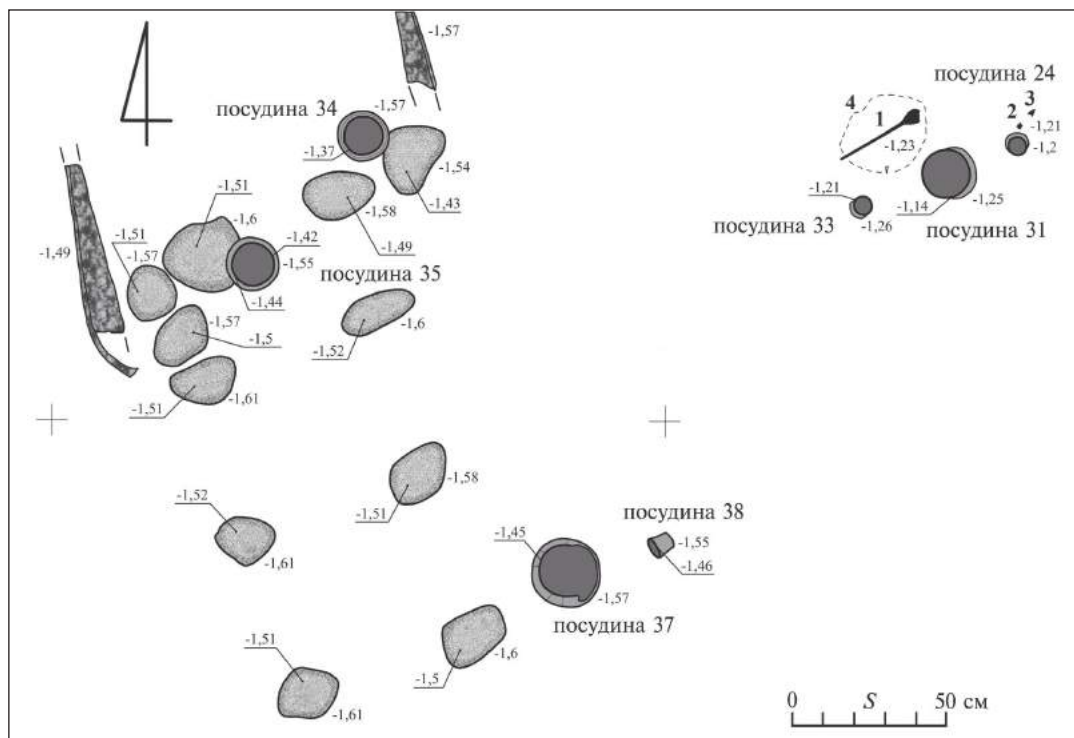

Рис. 3. Буківна, курган 1 (2010), об'єкт 3 (1 – бронзова шпилька; 2 – бронзова пронизка; 3 – наконечник стріли; 4 – сліди органіки)

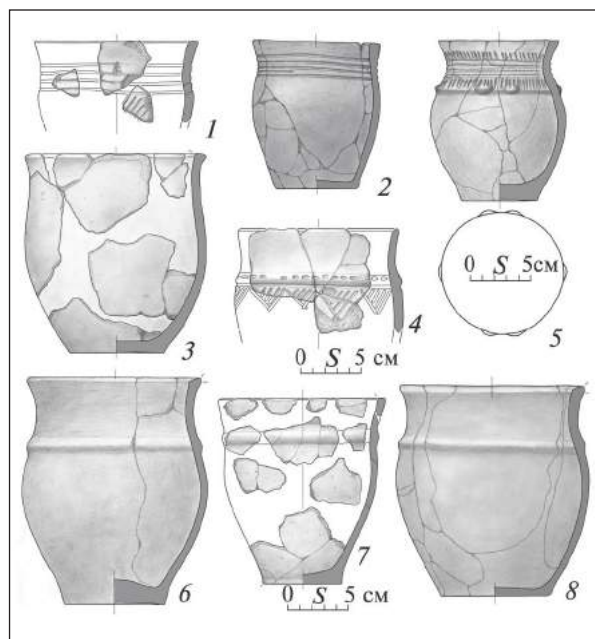

Рис. 4. Буківна, керамічний посуд з кургану 1 (2010)

заготовки для наконечників стріл (рис. 10, 3–4; Разумов, Лысенко, Макарович 2012).

На поверхні кургану було знайдено патрони та гільзи від радянської гвинтівки Мосіна, а також нерозірвану міну.

Курган 2 (2012) (рис. 1, 3:2; 11) розташовувався за 250 м на північ від кургану 1. Висота насипу над рівнем похованого ґрунту дорів-

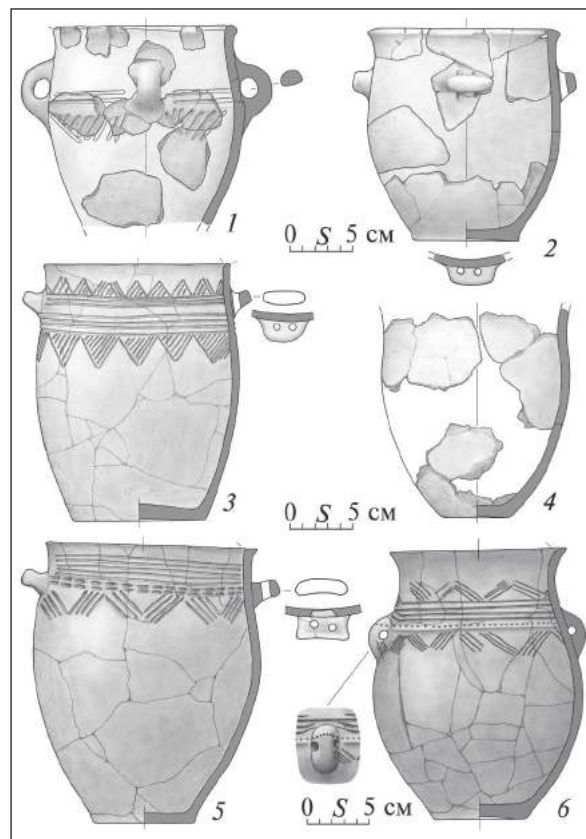

Рис. 5. Буківна, керамічний посуд з кургану 1 (2010)

нює 1,8 м, діаметр — 22 × 18 м (за лініями 3х—Сх і Пн—Пд). Курган насипаний над природ-

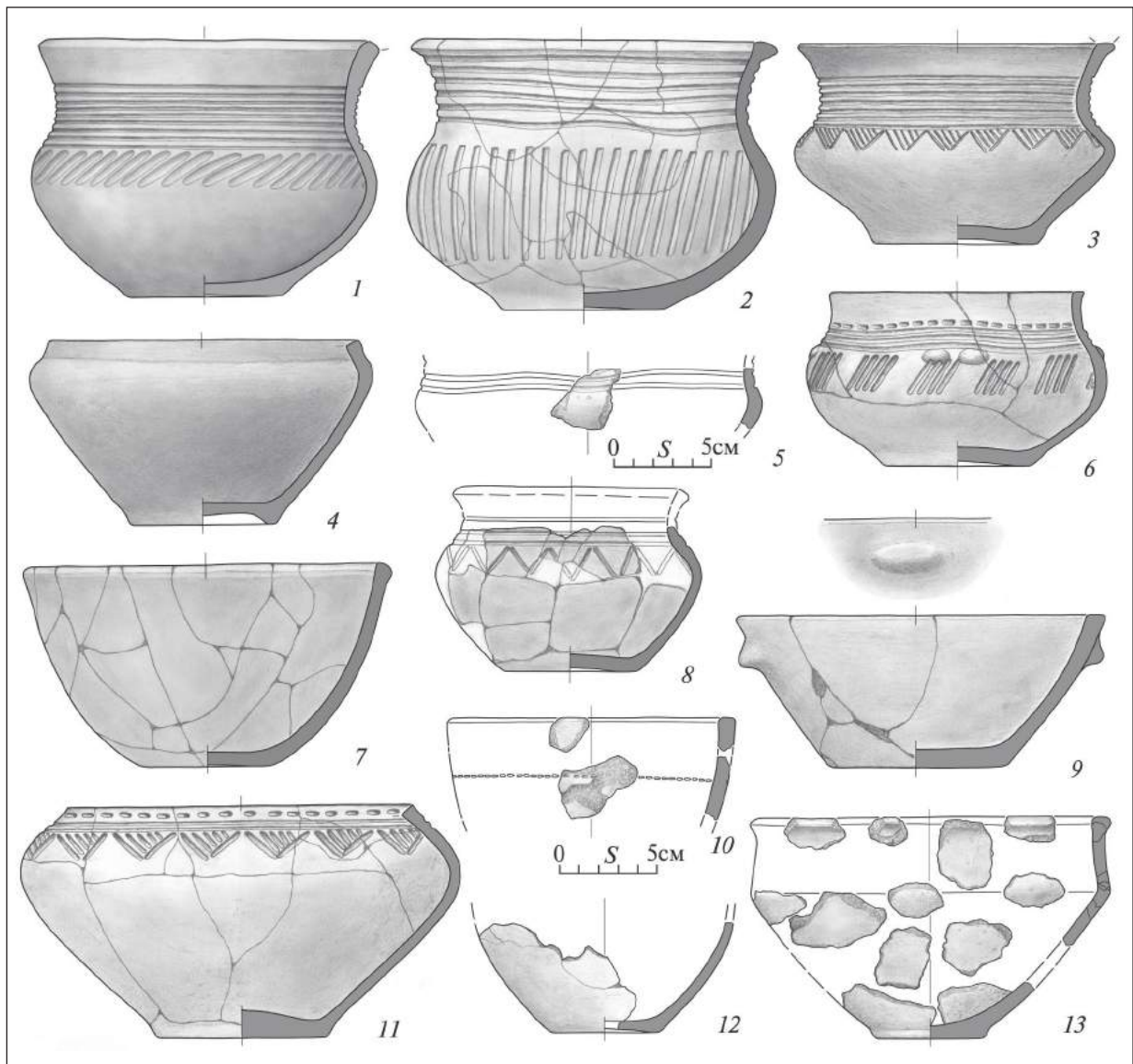

Рис. 6. Буківна, керамічний посуд з кургану 1 (2010)

ним підвищенням, що візуально збільшує його розміри. В 2010 р. у центрі кургану було виявлено грабіжницький шурф. Для дослідження поруйнованого центру було закладено невеликий розкоп і траншею. Після спилання дерев на поверхні насипу в 2012 р. курган було розкопано повністю. Насип кургану загалом подібний до насипу кургану 1 (Матвишина, Пархоменко, Лысенко, Макарович 2013).

У центрі кургану зафіксовано залишки кам'яної огорожі (об'єкт 1), аналогічної огорожі з кургану 1 (рис. 12, 4). Об'єкт, мабуть, був орієнтований за лінією захід—схід. На одному з каменів стояла закрита чаша (4), на південний схід від якої лежала на боці нижня частина тюльпаноподібної посудини (3), а на південь — нижня частина розбитої чаші (10) (рис. 13,

4—5, 8). Виявлено також рештки деревного вугілля від згорілої дощаної конструкції. Серед каменів знайдено верхню частину бронзової шпильки з плескато-біконічною голівкою та поздовжнім отвором (рис. 9, 5). Більша частина поховальної споруди була зруйнована грабіжниками. Згідно з повідомленнями лісників, за кілька місяців до початку роботи експедиції на цьому кургані копали «чорні археологи», які виявили тут вироби з бронзи(?).

У південно-західному секторі кургану, у його підшві, виявлено спалену зрубну конструкцію (об'єкт 3) (рис. 12, 1), виготовлену з дубових плах (за визначенням Т. Стемпніка). Конструкція орієнтована за лінією захід—схід. Розміри зрубу складають близько 0,85 × 1,90 м, розміри ями — близько 1,1 × 2,0 м, її глибина сягає 0,1 м від рівня давньої поверх-

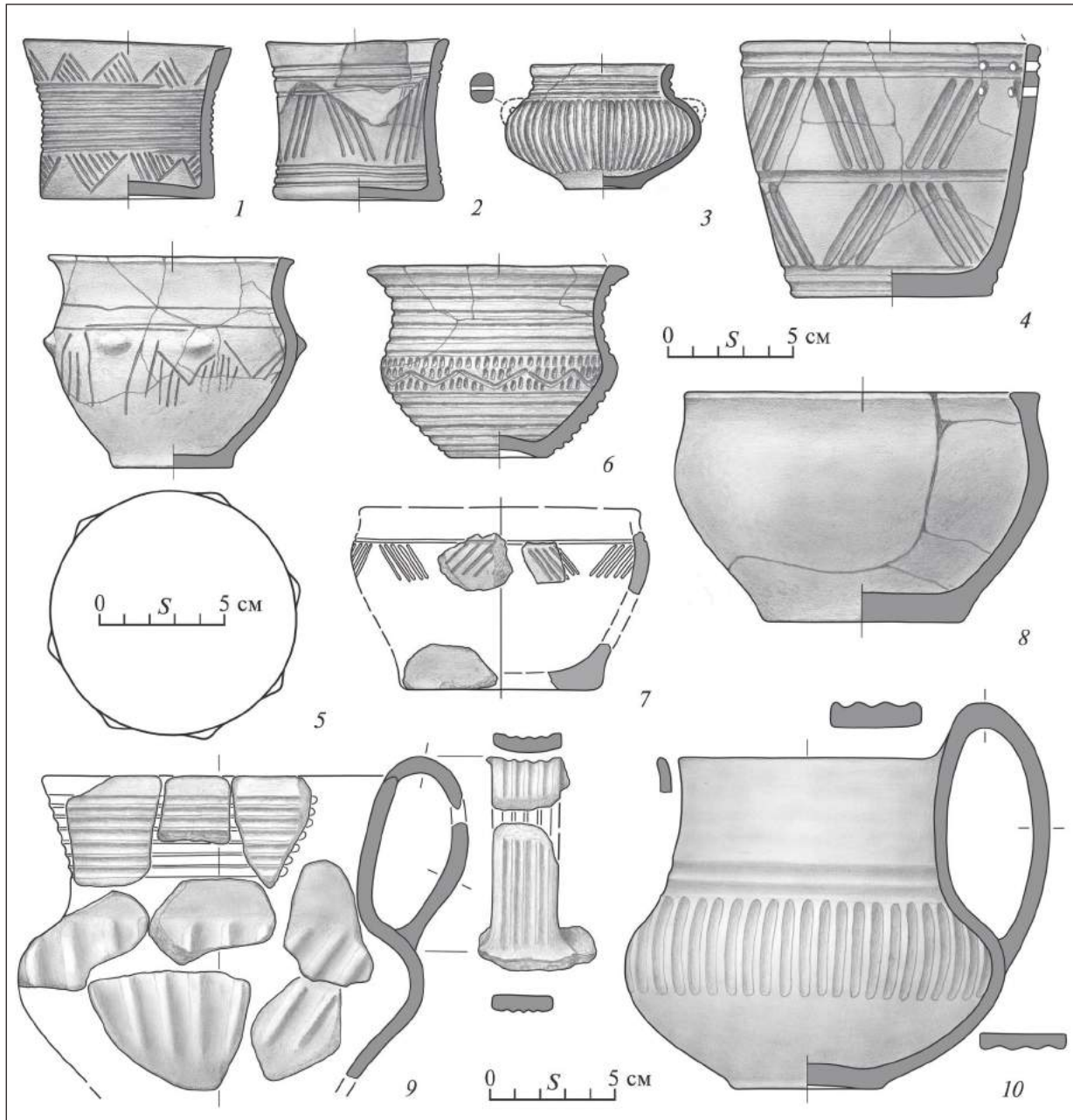

Рис. 7. Буківна, керамічний посуд з кургану 1 (2010)

ні (1,92 м від вершини кургану). В середині зрубу, між дерев'яною обшивкою підлоги та перекриттям, виявлено останки людини, кремованої на місці. Стінки зрубу були обмащені глиною, місцями випаленою до червоного кольору. Похований лежав головою на схід, імовірно, в дуже слабо скорченій позі на правому боці або ж на спині. Зліва від голови розміщувалися залишки дерев'яної посудини (рис. 12, 2), виготовленої з дуба. В центральній частині поховання знайдено фрагмент ріжучого знаряддя на масивній відтискній пластині без слідів дії вогню (192) (рис. 12, 3), який належить до трипільської культури та потрапив у похо-

вання під час засипки. На північний схід від зрубу зафіксовано пляму червоної вохри. У радіусі 3,0 м на північ і схід від поховання виявлено розвали п'яти посудин тшинецького типу (1–2, 5–7; рис. 13, 1–2, 6, 9–10).

Ідентифікація перепалених кісток з поховання показала, що вони належать особі дорослого віку. Кісток тварин виявлено не було. Комплекс ознак на черепі та посткраніальному скелеті вказують, що кістки належали дорослій жінці. Вік похованої на момент смерті — 20–35 років. Загальний температурний режим коливався в межах від 600° до 900°С (Слободян, Лисенко, Макарович 2014).

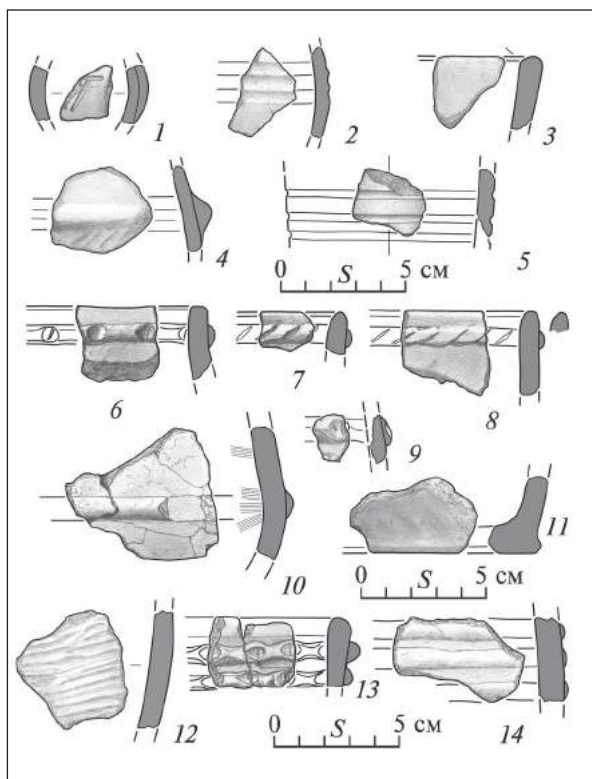

Рис. 8. Буківна: 1–5 – фрагменти посуду тшинецького типу з кургану 1 (2010); 6–11 – фрагменти посуду бабинського типу з кургану 1 (2010); 12 – фрагмент посудини зі зкупчення кераміки доби ранньої-середньої бронзи (об'єкт 5) з кургану 2 (2012); 13–14 – фрагменти посуду бабинського типу з кургану 2 (2012)

На краю південно-східної частини підосви кургану виявлено залишки вогнища (об'єкт 4), поряд з яким лежали роздавлені тюльпаноподібна посудина (9) та амфорка (8) (рис. 13, 3, 7).

Керамічний комплекс кургану 2 загалом складався з десяти посудин (рис. 13), серед яких п'ять тюльпаноподібних посудин, три чаші, амфорка та велика банка з ручками. З насипу походять також поодинокі фрагменти посуду тшинецького та бабинського типів (рис. 8, 13–14). На всіх глибинах насипу зафіксовано дрібні вуглики та кальциновані кістки.

З насипу кургану походить 191 виріб з кременю, серед яких переважають відщепи. Частина кременів патинувана та може бути віднесена до верхнього палеоліту. Низку знахідок — фрагмент вкладення серпа (рис. 10, 17), два відбійники (рис. 10, 18), два різальних знаряддя на відщепі (рис. 10, 16), фрагмент заготовки вкладення біфасіального серпа, фрагмент нуклеуса для відщепів, три нуклеоподібних уламка, один з яких було використано як кресало — можна віднести до тшинецького культурного кола.

Нижче рівня похованого ґрунту в північно-західному секторі кургану зафіксовано залиш-

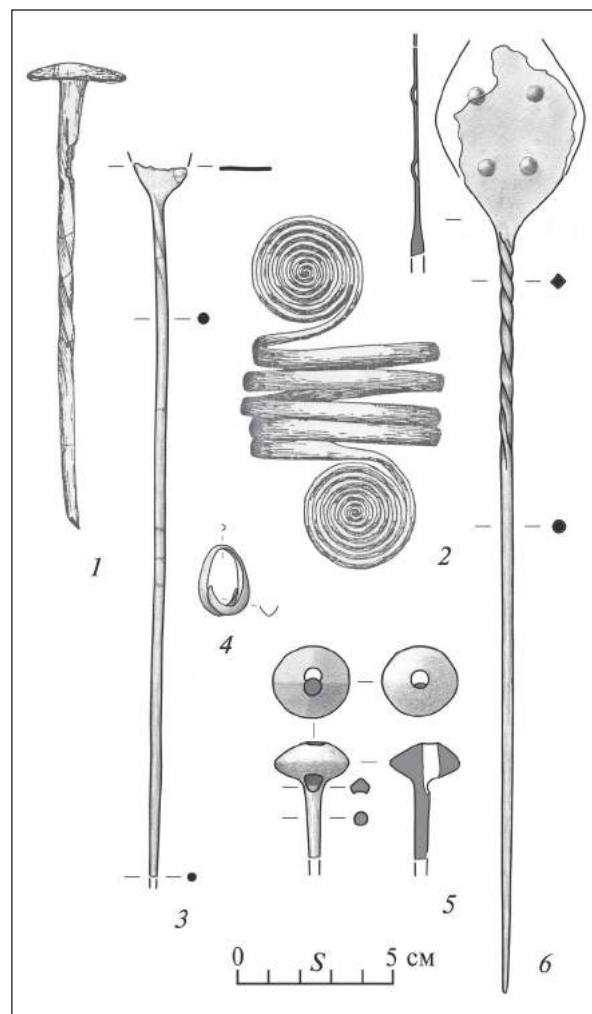

Рис. 9. Буківна: 1–2 – бронзові вироби з кургану III (1937 г.) (за Sivkóvna 1937); 3–4 – шпилька та підвіска з кургану 3 (2012); 5 – шпилька з кургану 2 (2012); 6 – шпилька з кургану 1 (2010)

ки вогнища (об'єкт 5), поряд з яким знайдено дрібні невиразні фрагменти кераміки, поверхня яких вкрита розчосами гребінкою (рис. 8, 12). Ймовірно, це залишки короткотривалої стоянки періоду пізнього неоліту або ранньої-середньої бронзи, що передувала часу зведення кургану.

У північно-східній частині кургану в 2010 р. було зафіксовано санітарне поховання (об'єкт 2) у вигляді перекопу, що містив залишки шкіряної краги від черевика із залізною пряжкою і кістки стопи людини. Ймовірно, це залишки поховання угорця або німця часів Другої світової війни. На поверхні кургану також трапляються стріляні гільзи від угорської гвинтівки системи Манліхера, кулі та осколки від снарядів. На денцях гільз вибиті клейма угорських патронних заводів і роки випуску — з 1938 до 1940 рр. (за визначенням І.Т. Кочкіна).

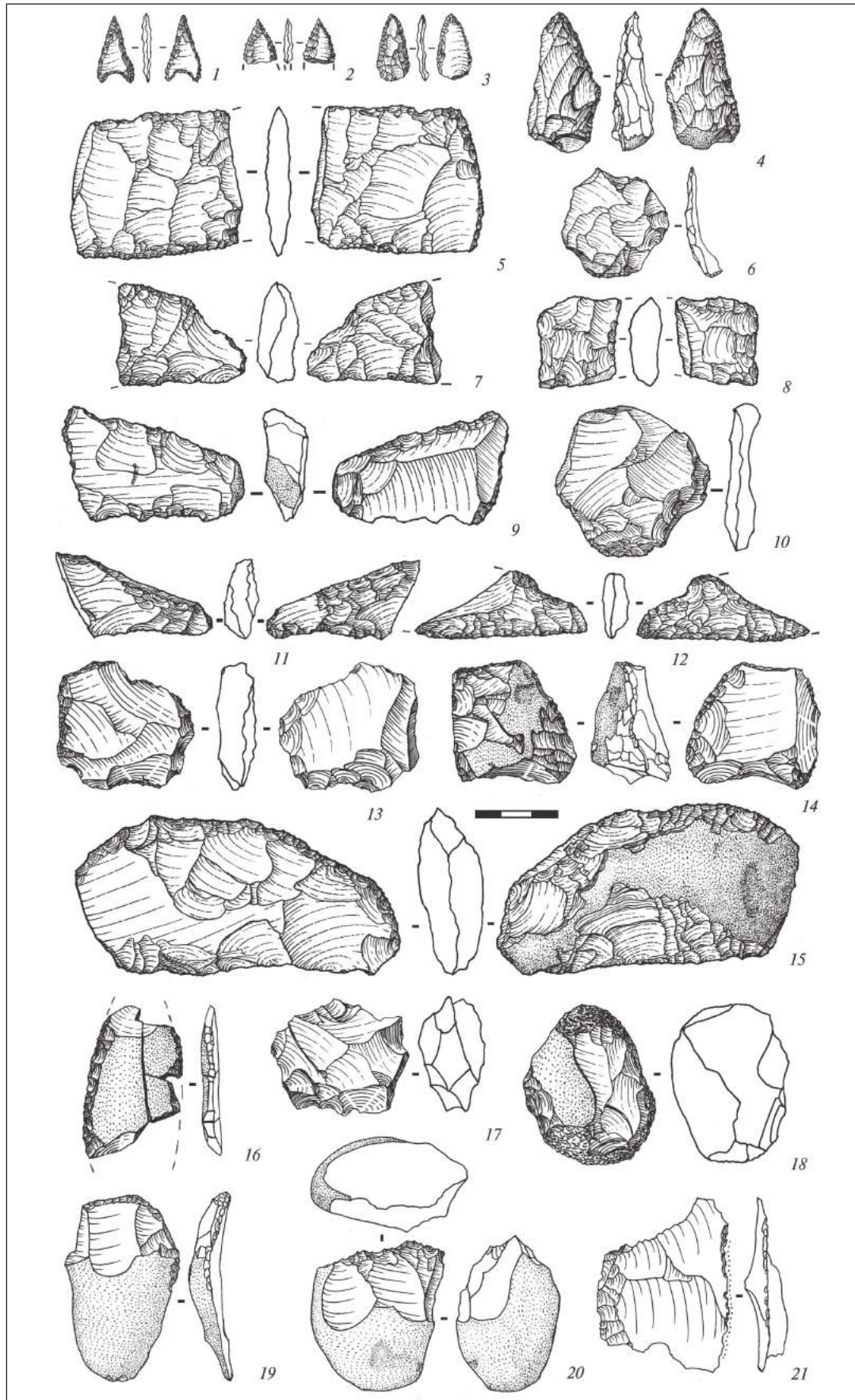

Рис. 10. Буківна, крем'яні вироби доби пізньої бронзи: 1–15 — курган 1 (2010); 16–18 — курган 2 (2012); 19–21 — курган 3 (2012)

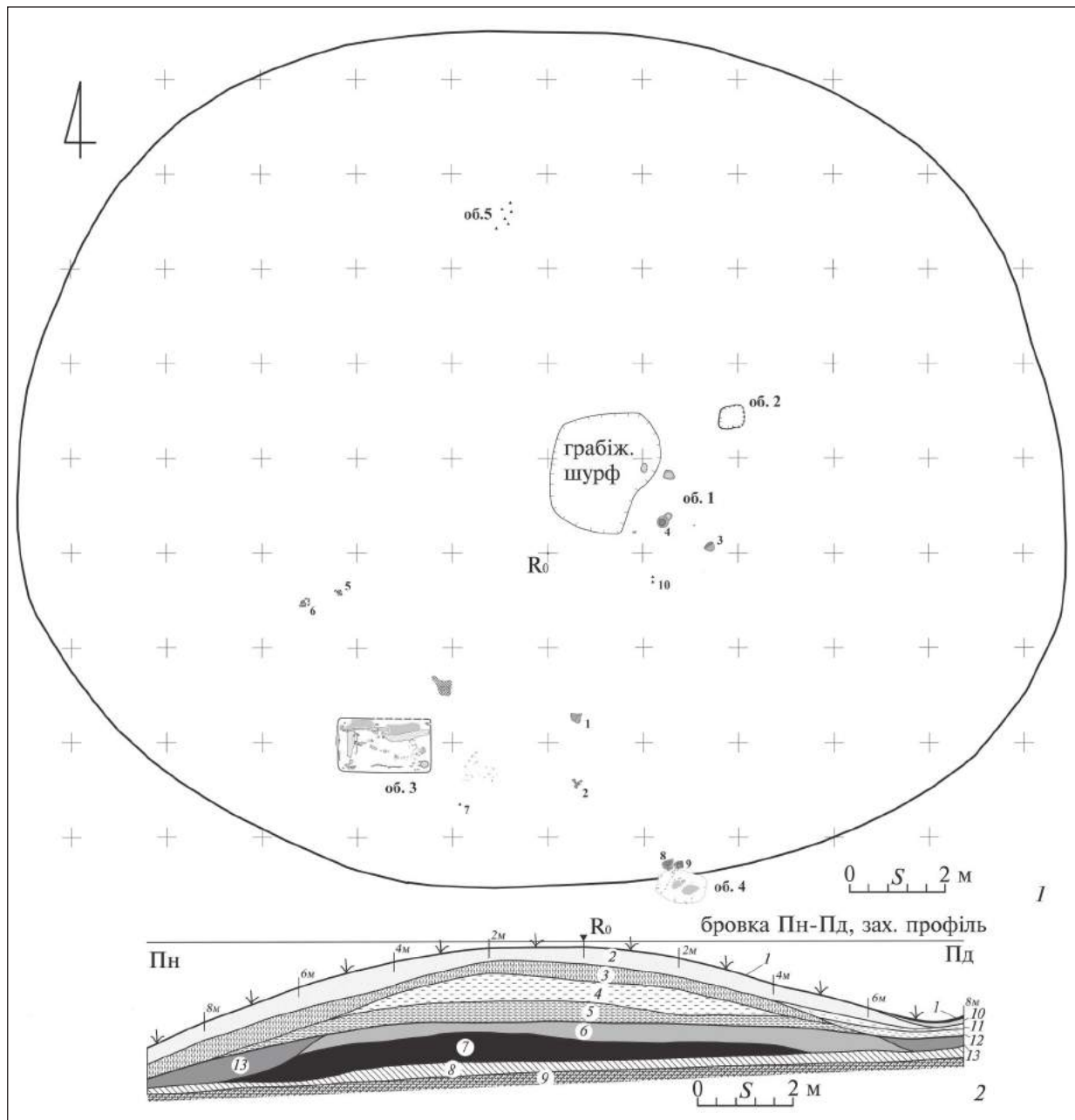

Рис. 11. Буківна, курган 2 (2012): 1 — план; 2 — західний профіль бровки північ—південь (1 — дерн; 2 — жовтий супісок; 3 — вальки верхньої частини насипу; 4 — вальки білуваті; 5 — вальки бурі; 6 — бурий похований ґрунт; 7 — чорний похований ґрунт; 8 — підґрунття жовте з чорним; 9 — жовтий материковий суглинок; 10 — сірий супісок; 11 — глеювате підґрунття з жовтими вкрапленнями; 12 — сірий глей; 13 — буро-чорний похований ґрунт)

Курган 3 (2012) (рис. 1, 3:3; 14) розташований на відстані близько 25 м на південь від кургану 2. Висота насипу над рівнем похованого ґрунту дорівнює 1,25 м, діаметр — близько 15 м. Як і в попередніх випадках, курган насипаний над природним підвищенням, що візуально збільшує його розміри. Будова насипу аналогічна будові насипів попередніх курганів.

Під північною (найвищою) частиною кургану виявлена яма трапецієподібної форми, орі-

єнтована більш широким торцем на південний схід, розмірами 0,7—1,1 × 2,3 м. Глибина ями — 0,4 м від підшви кургану. Навколо ями простежено залишки згорілої дерев'яної конструкції, обмазаній глиною, місцями випаленої до червоного кольору. Заповнення ями чорне, однорідне. Людські останки та будь-які інші знахідки в ямі не виявлено. У насипу кургану також не було зафіксовано жодного фрагменту кальцинованих кісток — імовірно, курган являє собою кенотаф. По периметру ями після її засип-

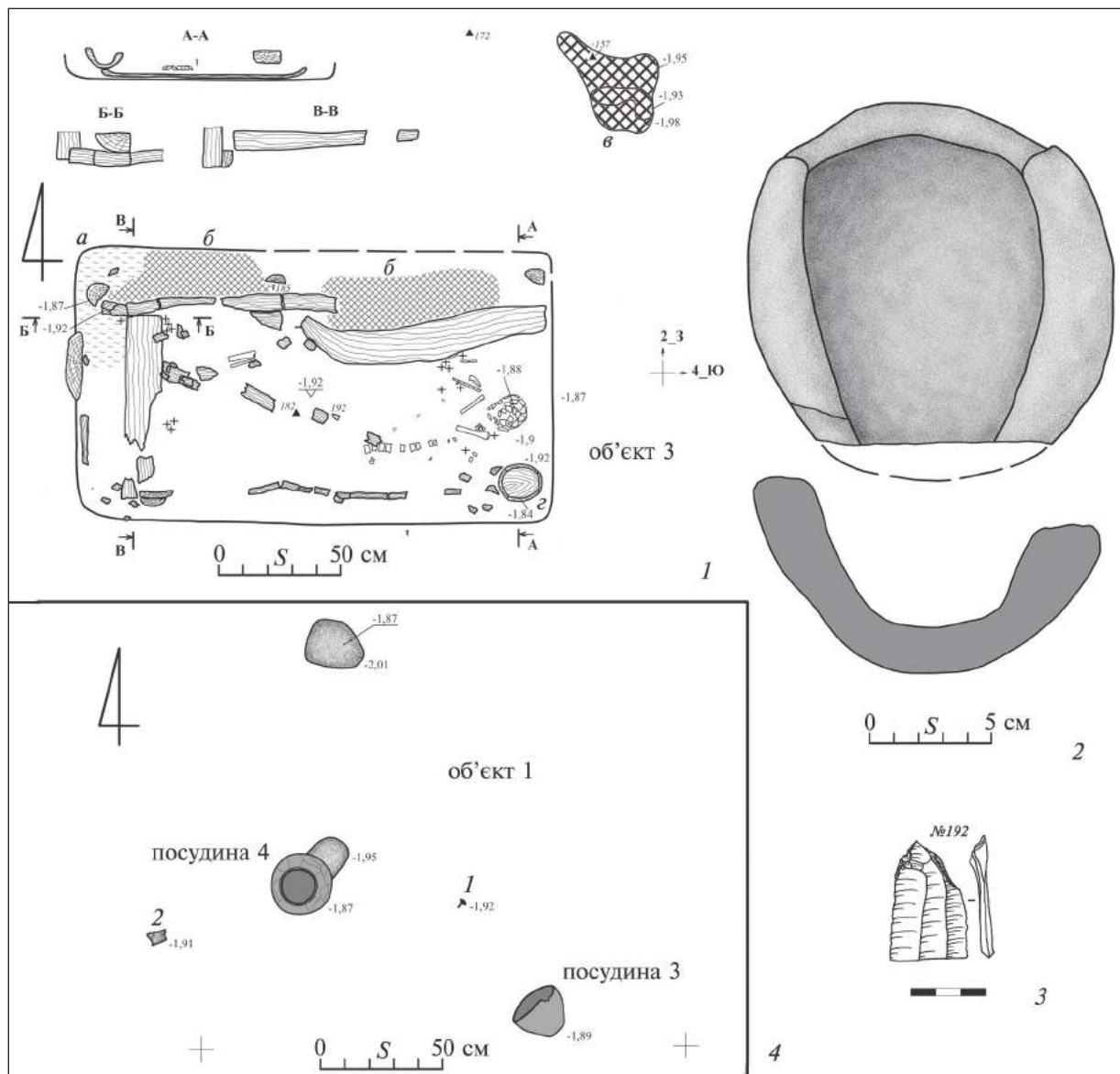

Рис. 12. Буківна, курган 2 (2012): 1 – об'єкт 3 (а – сірувато-зеленувата глієста обмазка; б – прокалена обмазка; в – пляма вохри; г – дерев'яна посудина); 2 – дерев'яна посудина з об'єкта 3; 3 – фрагмент знаряддя трипільської культури із засипки об'єкта 3; 4 – об'єкт 1 (1 – бронзова шпилька; 2 – деревне вугілля)

ки були розставлені сім посудин — три чаші, два тюльпаноподібних горщика, невелика мисочка та циліндрична стопка (10, 13—18).

Південну частину ями та частину посуду було перекрито майже циліндричним підвищенням, зведеним із чорного похованого ґрунту («вівтар»?). Діаметр підвищення в основі — до 1,5 м, у верхній частині — до 1,1 м; простежений на висоту 0,5 м. За 0,6 м на південь від великого підвищення зафіксовано аналогічну конструкцію менших розмірів, діаметром близько 0,5 м. Між підвищеннями знайдено бронзову шпильку зі зламною пластинчастою голівкою (рис. 9, 3) та золоту калачикоподібну жолобчасту підвіску сібенірського типу (рис. 9, 4). Навколо стрижня шпильки зберігся бурий

органічний тлін, вірогідно, від дерев'яного футляра. Ширина футляра — до 2,7 см. Калачикоподібна підвіска має розміри 23 × 18 мм, зроблена з пластини завтовшки близько 0,1 мм, її вага — 0,54 г.

На краю південної частини кургану виявлено яму, на плямі якої лежали три моренних камені (об'єкт 3). У північній полі кургану зафіксовано ще один великий моренний камінь, що, вірогідно, використовувався як ковадло. У південно-західній частині кургану на рівні похованого ґрунту виявлено залишки вогнища (об'єкт 2), поряд з яким лежали дрібні фрагменти кераміки, аналогічні за складом тіста кераміці, зафіксованій у кургані 2 поряд з об'єктом 5.

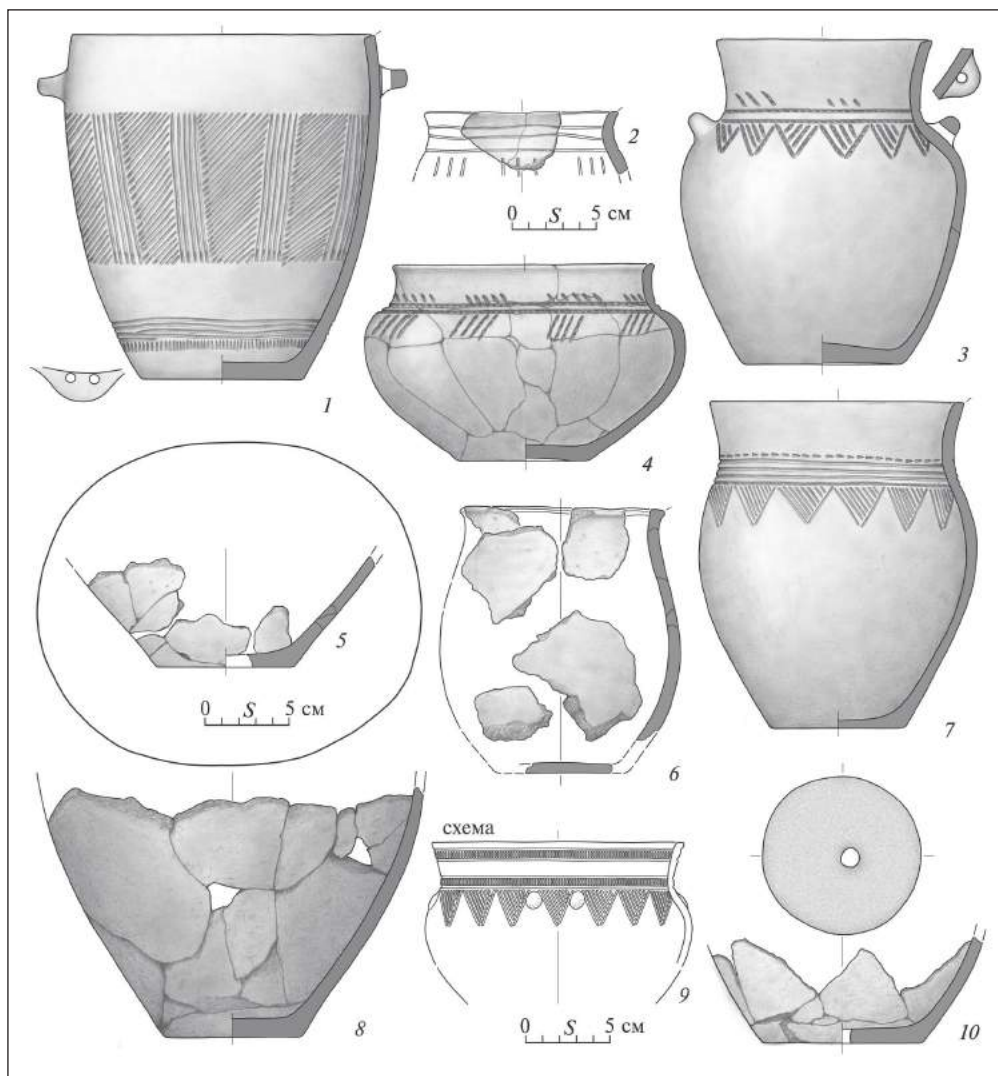

Рис. 13. Буківна, керамічний посуд з кургану 2 (2012)

Керамічний комплекс кургану 3 складався з 15 посудин, 14 з яких реконструйовано (рис. 16—17). Скупчення 1, 5, 11, 12 виявилися частинами великої тюльпаноподібної посудини 1, розбитої поряд із меншим «вітварем». Загалом реконструйовано п'ять тюльпаноподібних посудин (рис. 16, 1—2, 4—6), сім чаш (рис. 17, 1, 3—8) та два кубки — у вигляді циліндричної стопки (рис. 16, 3) та напівконічної мисочки (рис. 17, 2).

З насипу кургану походить 150 виробів з кременю, серед яких переважають відщепи. Частина кременів належить до верхнього палеоліту та енеоліту. До ТКК можна віднести два фрагменти біфасіальних вкладенів серпів (рис. 10, 21), скол підправки поверхні та фрагмент заготовки біфасу, кінцеву скребачку на первинному відщепі (рис. 10, 19), ретушер на відщепі, фрагмент різального знаряддя на пластинчастому відщепі, відбивну

пластину та масивний відщеп із залощеністю на гранях, заготовку нуклеуса для відщепів на фрагменті конкреції крейдового кременю (рис. 10, 20), п'ять нуклеоподібних уламків. Крім того, знайдено відбійник-абразив на сланцевій гальці.

У 1944 р. на кургані 3 розташовувалася вогнева точка угорців, про що свідчать окоп і знахідки десятків гільз від патронів карабіна системи Манліхер.

Курган 1 (2013) групи 2 (рис. 1, 6, 1; 18—19) є найбільш північним у центральній підгрупі. Діаметр насипу — до 16 м, висота — 2,21—2,67 м від сучасної поверхні навколо кургану. Насип зведений над незначним природним підвищенням; висота від рівня похованого ґрунту в центрі кургану — 2,35 м. Навколо кургану на сучасній поверхні слабо простежується уривчаста прикурганна виїмка завширшки до 10—15 м.

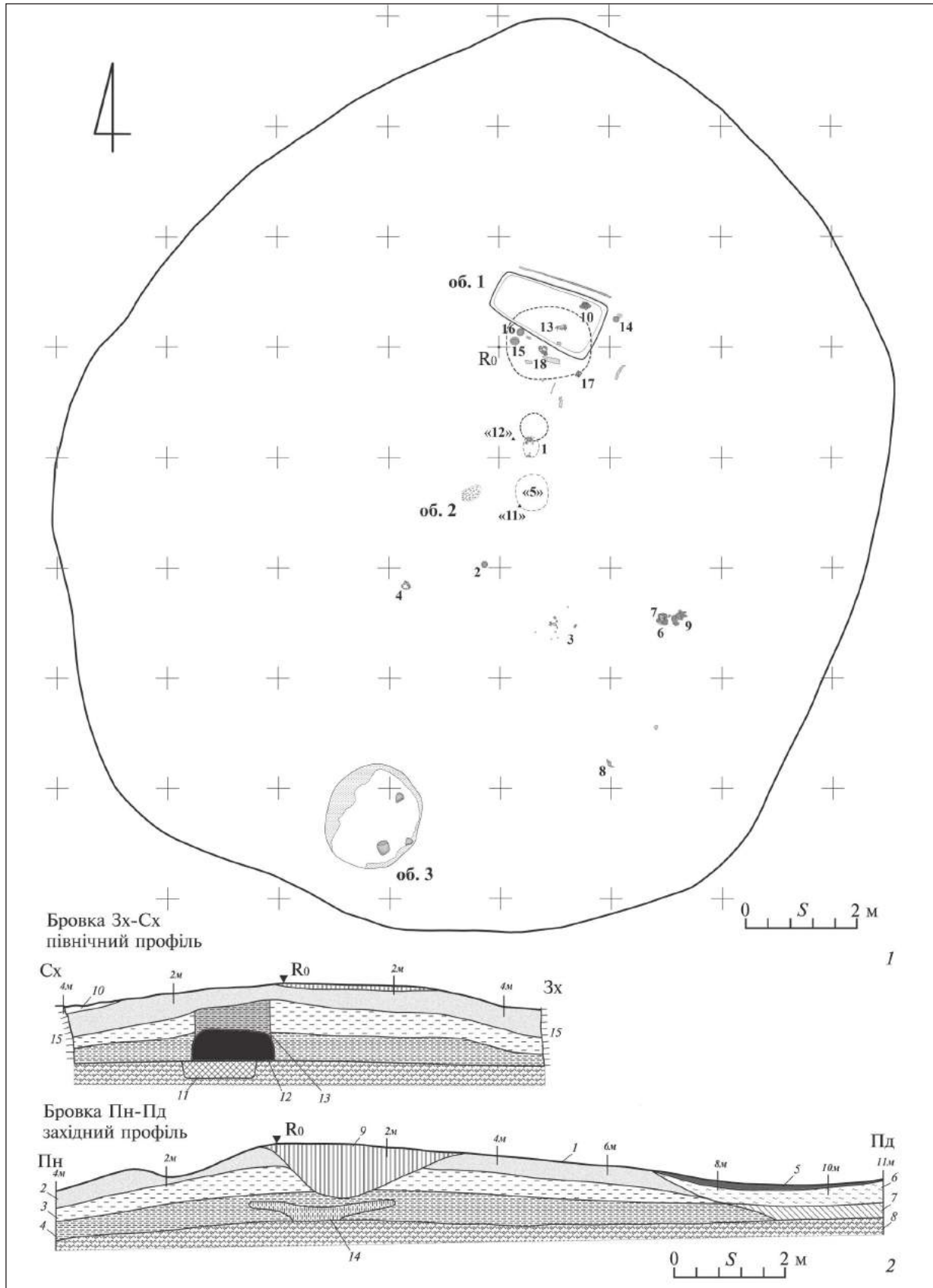

Рис. 14. Буківна, курган 3 (2012): 1 – план; 2 – профілі бровок (1 – дерн; 2 – жовтий супісок; 3 – світла валькова кладка верхньої частини насипу; 4 – темна валькова кладка основи насипу; 5 – гумусований затік; 6 – глеювате підґрунтя; 7 – бурий ґрунт; 8 – бурий супісок – материк; 9 – окоп Другої світової війни; 10 – супісок – викид з окопу; 11 – кут ями об'єкта 1; 12 – «вінтар» з чорного ґрунту; 13 – валькова кладка з вкрапленнями чорного ґрунту; 14 – глеюватий білувато-сірий ґрунт з вкрапленнями глини; 15 – пень)

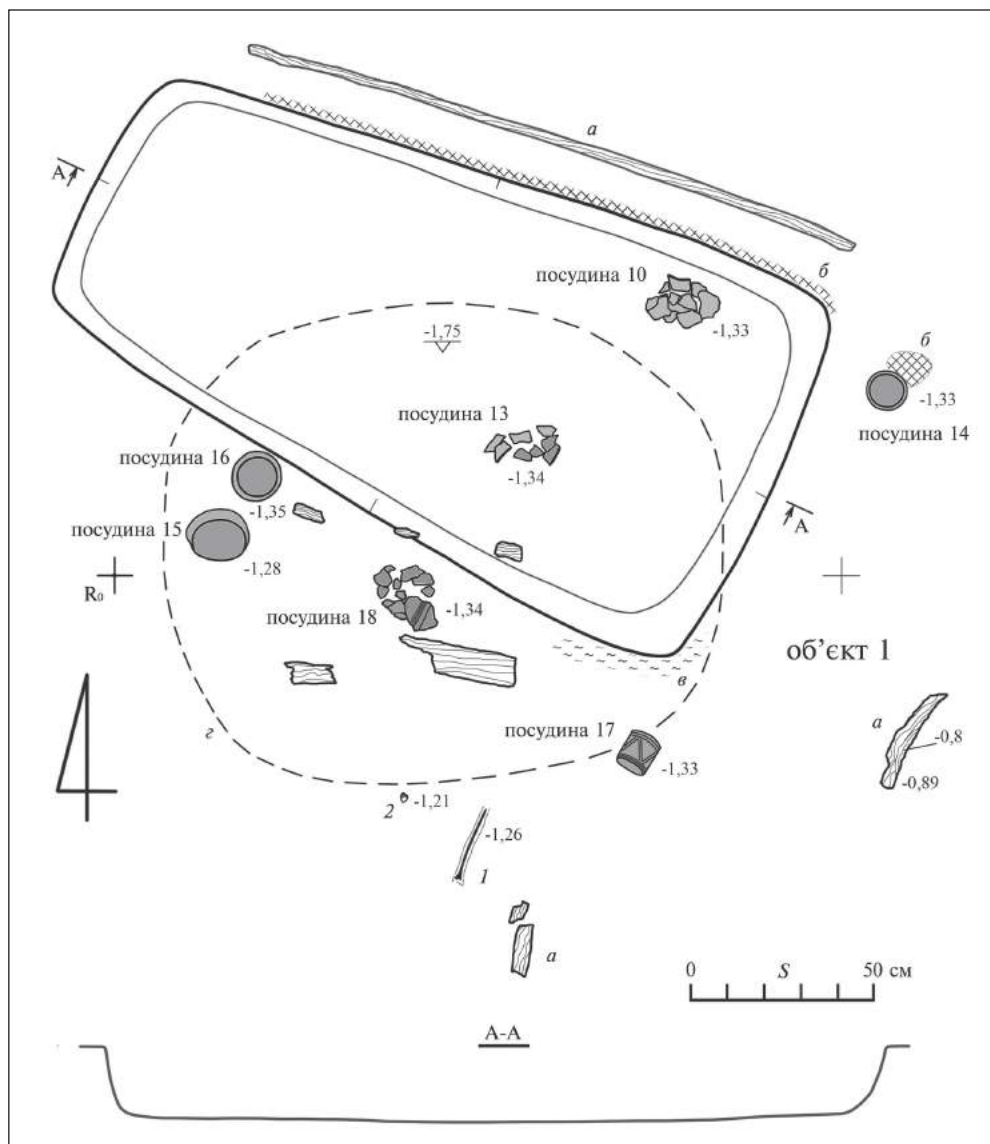

Рис. 15. Буківна, курган 3 (2012), об'єкт 1: 1 – бронзова шпилька; 2 – золота підвіска; а – деревне вугілля; б – прокалена обмазка; в – глеювата жовта обмазка; з – «вівтар» з чорного ґрунту

Курган зведений у два етапи (рис. 18, 1; 19). Ядро насипу складено з вальків із нарізаного дерну. Діаметр — 10,0 × 10,4 м, висота — до 1,2 м. Навколо центру спостерігається коло білястої кладки, колір якої утворився внаслідок концентрації солей між вальками. Місцями на поверхні насипу у профілях добре простежуються сходинки, утворені великими шматками дерну. Згори первинний насип було перекрито насипом зі світлого суглинку. Верхня частина кургану в центрі пошкоджена угорським(?) окопом часів Другої світової війни.

У південно-східному секторі під насипом було виявлено об'єкт 1 — поховання за обрядом демембрації(?) (рис. 18, 2). Яма в плані має вигляд неправильного овалу. Орієнтована за лінією ПдПдЗх—ПнПнСх. Розміри на рівні

фіксації — 2,05 × 1,35 м; донизу дещо звужується. Глибина — 3,11 м від вершини кургану; рівень фіксації у профілі — 2,5 м. На дні ями, у південно-західній частині, на лівій скроні лежав череп дорослого, орієнтований тім'ячком на захід, обличчям — на північ. Під череп заходила верхня частина плечової(?) кістки. Верхню частину ще однієї плечової(?) кістки знайдено на відстані 0,15 м на схід від черепа. Жодних інших кісток, за винятком двох фрагментів ребер, у похованні не знайдено. За 0,4 м на північний схід від черепа на боці лежав циліндричний кубок із ручкою-наліпом (посудина 1) (рис. 18, б).

Стан зубної системи та пропорції окремих кісткових фрагментів вказують на належність цього індивіда до осіб доросло-

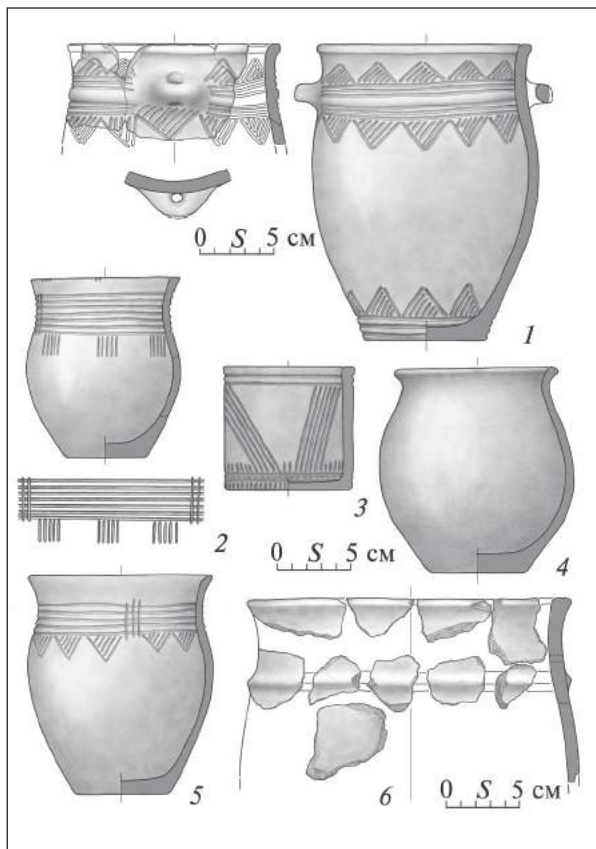

Рис. 16. Буківна, керамічний посуд з кургану 3 (2012)

го віку (від 15 років). Через недостатню збереженість кісткового матеріалу встановлення більш точних статево-вікових характеристик, а також положення тіла не видається можливим. Варто лише зазначити анатомічний порядок розташування черепних кісток і окремих фрагментів верхніх кінцівок (за визначенням Т.І. Слободян).

Майже під центром кургану, на рівні 1,85 м від його вершини, у верхній частині первинного насипу, на дні стояла ще одна посудина (2) — кубок-черпак зі сформованою із краю вінець невеликою ручкою (рис. 18, 5). На відстані 2,8 м на схід від центру кургану, на рівні 2,25 м від вершини, виявлено вогнище (об'єкт 2). Діаметр пропаленого ґрунту — 0,35 м. Окремі шматки деревного вугілля рознесені на відстань до 1,0 м.

У південно-західній частині насипу знайдено фрагмент денця ще однієї посудини з домішкою шамоту та дрібного піску в тісті (рис. 18, 4), за складом тіста аналогічний посудинам 1 і 2. Із південно-східної частини насипу походять два дрібних фрагменти стінок посуду тшинецького типу з характерною домішкою перепаленого кременю та сланцю у тісті, знайдені на рівні 2,60 та 2,85 м від вершини.

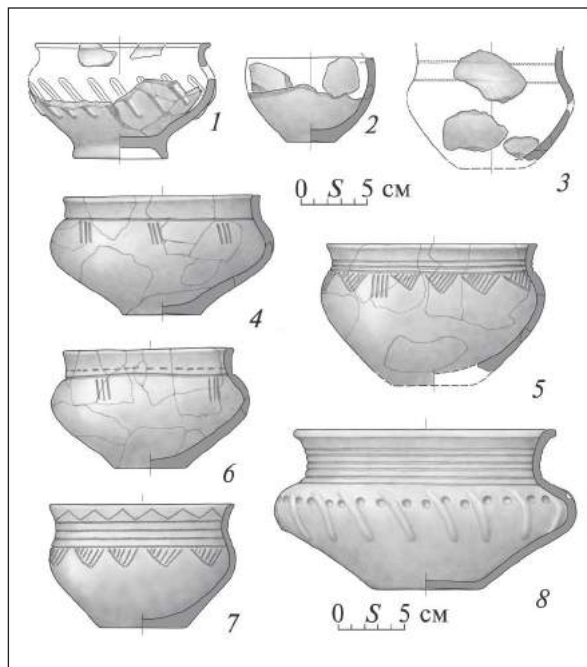

Рис. 17. Буківна, керамічний посуд з кургану 3 (2012)

Із насипу походять понад 1,2 тис. кременевих виробів доби верхнього палеоліту, фінального палеоліту, мезоліту, неоліту, енеоліту та доби бронзи. Матеріали цих періодів виявлені також у шурфах неподалік від кургану та на сучасній поверхні. Тому можна припустити, що до насипу вони потрапили під час його спорудження разом із ґрунтом. Лише незначна частина кременевих виробів може бути віднесена до рубежу середньої і пізньої бронзи та співвіднесена з часом спорудження кургану. Серед таких знахідок — біфасальний наконечник стріли (рис. 18, 3) у вигляді витягнутого трикутника із загнутими досередини бічними шипами та неглибокою арочною виїмкою в основі. Крім того, знайдено дві заготовки біфасів (вкладенів серпів?), одну з яких було використано як ретушер(?), два відщепи з ретушшою, відщеп із ретушованою виїмкою, три кресальних кремені, а також кам'яний молот(?).

Ґрунти, на яких зведено кургани, визначені як опідзолені чорноземи, що розвиваються під луговою рослинністю в умовах теплопомірного клімату з достатньою кількістю опадів. В епоху бронзи природні зони явно були зміщені на північ, панували відкриті простори з ділянками буково-грабових лісів (за визначенням Ж.М. Матвіїшиної).

Найбільш раннім серед досліджених курганів є курган 1 групи 2. Посудина 1 знаходить близьку аналогію в циліндричному кубку пізнього етапу підкарпатської культури з Остап'я

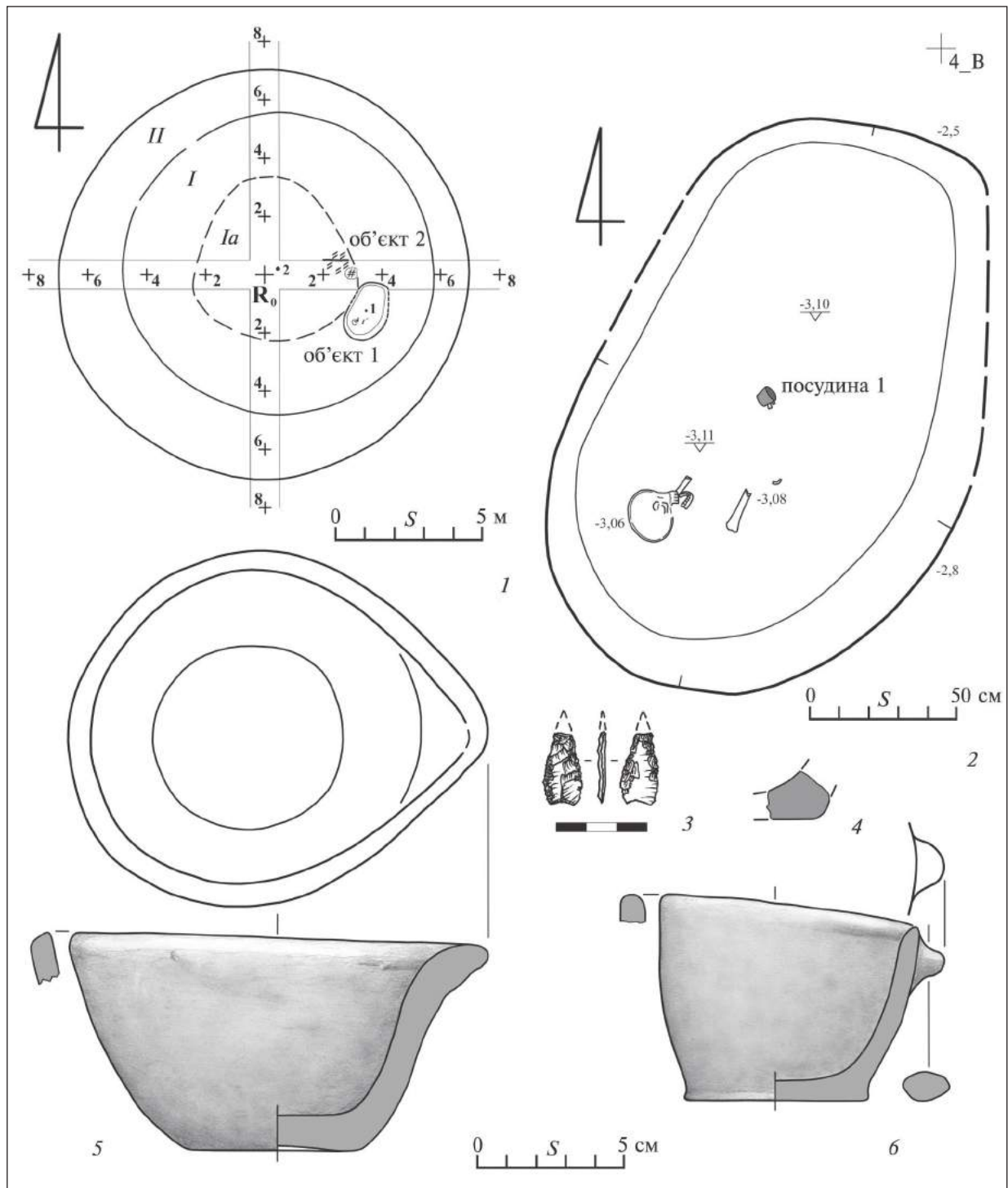

Рис. 18. Буківна, курганна група 2, курган 1 (2013): 1 – план (I – валькова кладка; Ia – білувата валькова кладка; II – пісок); 2 – об'єкт 1; 3 – наконечник стріли; 4–6 – керамічний посуд з кургану

(Свешніков 1974, с. 63, рис. 15, 3). Подібні посудини з ручкою відомі також у лолінській культурі (Мимоход 2013, илл. 46, 1–7). Наконечник стріли має аналогії серед матеріалів культурного кола Бабіне (Razumow 2011). Таким чином, за керамічним комплексом і наконечником стріли курган може бути датований кінцем III – початком II тис. до н. е. та синх-

ронізований із блоком посткатакомбних культур та епішнуровим горизонтом.

Кургани групи 1 за керамічним комплексом і виробами з кольорових металів можуть бути віднесені до раннього етапу комарівської культури та датовані в межах другої чверті II тис. до н. е. Це повною мірою співвідноситься з датуванням курганів із бронзовими виробами, які

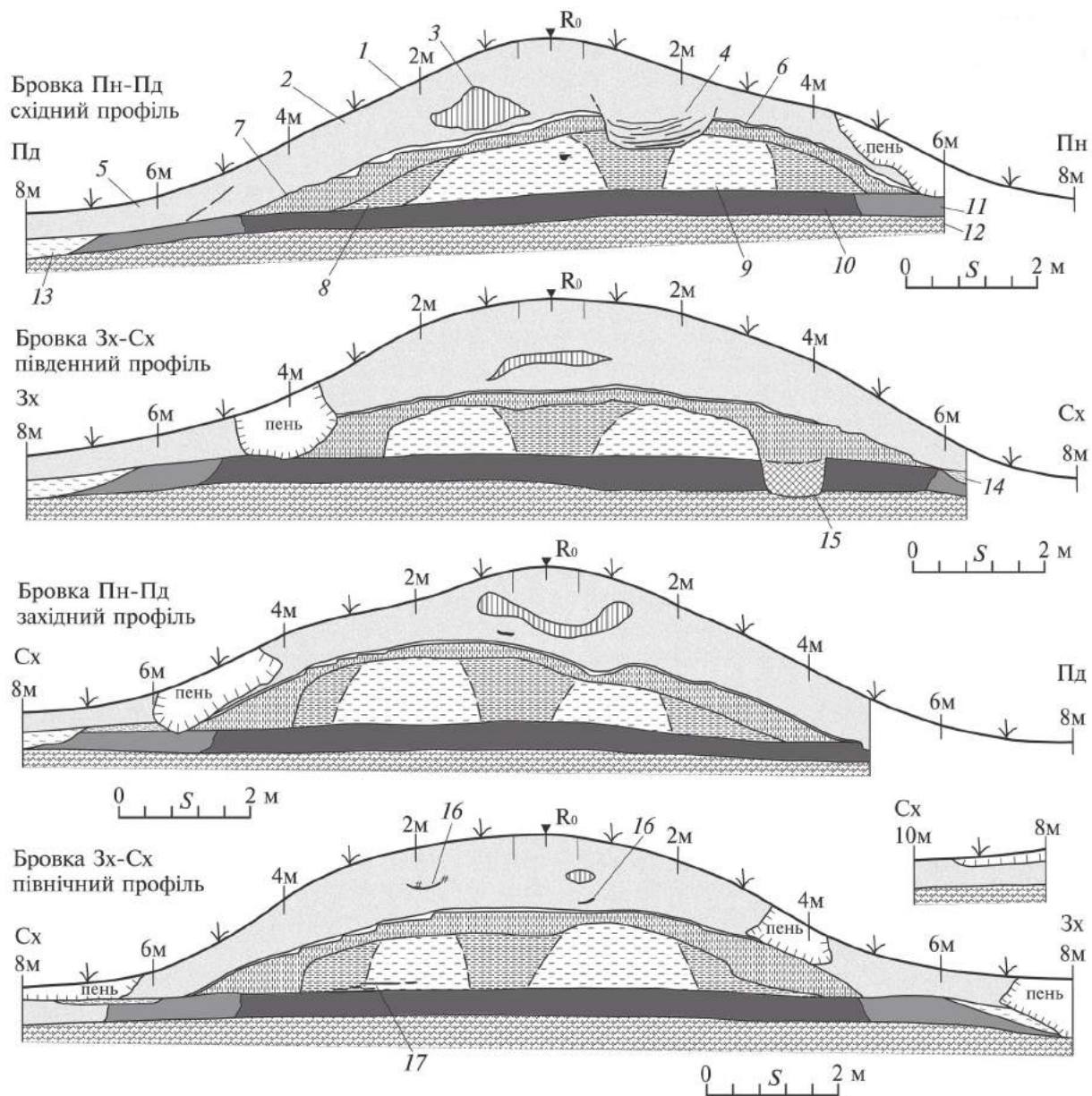

Рис. 19. Буківна, курганна група 2, курган 1 (2013) (I – валькова кладка; Ia – білява валькова кладка; II – пісок), профілі бровок (1 – дерн; 2 – жовтий супісок; 3 – глеюватий затічний суглинок – нора; 4 – окоп Другої світової війни; 5 – жовтуватий суглинок за межами насипу; 6 – білуватий супісок; 7 – світло-бура валькова кладка; 8 – вальки, змішані з суглинком з невеликим вмістом солей; 9 – валькова кладка з великим вмістом солей і вкрапленнями дрібних вугликів; 10 – темно-бурий похований ґрунт з великою кількістю кротовин; 11 – бурий ґрунт; 12 – материк – лес з чорними кротовинами у верхній частині; 13 – глеювате сіре заповнення прикурганної виїмки; 14 – сірий глей; 15 – гумусоване заповнення об'єкта 1; 16 – прокал і вугілля вогнища в окопі; 17 – вуглистий прошарок і прокал – об'єкт 2)

досліджувалися у довоєнний період у Буківні та Комарові (Swiesznikow 1967, s. 730), а також не протирічить результатам датування за методом ^{14}C (таблиця 1). Найбільш архаїчним серед досліджених нами комарівських курганів виглядає комплекс кургану 2, який містив амфорку з ручками-вухками, що певною мірою нагадує амфорки культури кулястих амфор, а також посудину, подібну до «буджакських банок» з поховань ямної культурно-історичної

спільноти (Кетрару, Синика, Разумов, Тельнов 2014, с. 149, рис. 128, 1, 2, 4).

Усі три кургани групи 1 у центрі містили конструкції, які можна інтерпретувати як кенотафи. Варто звернути особливу увагу на те, що жодна(!) з 63 посудин, виявлених нами в курганах групи 1, не мала навіть натяку на урнову кремацію. І це враховуючи той факт, що в публікаціях усіх досліджених у 1930-ті рр. 13-ти курганах йшлося саме про урнові кремації. На

цьому етапі досліджень ми можемо припустити, що наші попередники, широко застосовуючи працю некваліфікованих робітників, помилялися в інтерпретації виявлених у насипах курганів посудин, розглядаючи кожну з них як окреме поховання.

Найважливішим питанням досліджень залишається пошук пов'язаного з могильником поселення. На площі могильника, що примикає до курганних груп, сліди поселення комарівської культури виявлено не було. Однак не можна відкидати припущення, що поселення могло розташовуватися неподалік від курганів, враховуючи наявність тут старих обводнених балок. Так, у витоках глибокого яру на північний захід від села, поряд з ґрунтовою дорогою, яка веде від південної околиці села в напрямку групи 1, у 2012 р. І.Т. Кочкін знай-

шов фрагмент стінки посудини тшинецького типу, крем'яний відбійник і шматки перепаленого кременю.

Найближче поселення, на якому раніше було виявлено матеріали трипільської культури й епохи бронзи (культур шнурової кераміки, комарівської та голіградської), розміщується на східній околиці с. Буківна, в уроч. Городище (картотека пам'яток археології Івано-Франківської обл.), на відстані близько 1,5 км на схід від курганної групи 1. Місце розташування Городища — панівна точка над Дністром, поряд з якою на схилах високого берегу ріки розташовуються стародавні штольні з видобутку кременю, а також діюче джерело питної води. На відстані близько 1,4 км на північ від Городища, згідно з повідомленнями місцевих жителів, до недавнього часу розташо-

Таблиця 1. Буківна. Результати радіовуглецевого датування

№	Місце відбору проб	Сировина	Лаб. №	BP	BC
1	курган 1 (2010), посудина 34	земля з нагаром з дна, 27 гр	Ki-16737	3990 ± 270	1σ 2900—2100 2σ 3400—1700
2	курган 1 (2010)	кальциновані кістки	Ki-16736	3950 ± 370	1σ 2950—1900 2σ 3500—1500
3	курган 1 (2010), сектор ПнЗх, біля шпильки	ґрунт з вугіллям, 37 гр	Ki-16739	3640 ± 270	1σ 2500—1650 2σ 2900—1400
4	курган 1 (2010), сектор ПдСх, шар 5	ґрунт з вугіллям, 37 гр	Ki-16738	3540 ± 270	1σ 2300—1500 2σ 2700—1100
5	курган 1 (2010), сектор ПнЗх, об'єкт 3	ґрунт з вугіллям, 33 гр	Ki-16735	3440 ± 170	1σ 1950—1520 2σ 2300—1300
6	курган 1 (2010), сектор ПнСх, об'єкт 2	вугілля	Poz-39759	3410 ± 35	1σ 1750—1664 1649—1643 2σ 1872—1844 1813—1802 1777—1619
7	курган 1 (2010), сектор ПдСх, шар 5	вугілля	Poz-39762	3290 ± 30	1σ 1609—1526 2σ 1661—1654 1639—1497
8	курган 1 (2010), сектор ПдСх, об'єкт 1	вугілля	Poz-39760	3260 ± 35	1σ 1608—1571 1561—1547 1541—1496 2σ 1620—1450
9	курган 2 (2012), об'єкт 1	ґрунт з вугіллям	Ki-16740	4330 ± 570	1σ 3700—2200 2σ 4400—1500
10	група 2, курган 1 (2013), південна частина	вугілля	Poz-58471	3840 ± 35	1σ 2399—2383 2347—2271 2259—2206 2σ 2460—2201
11	група 2, курган 1 (2013), північна частина	вугілля	Poz-58549	3830 ± 35	1σ 2341—2204 2σ 2459—2417 2410—2197 2167—2150
12	група 2, курган 1 (2013), об'єкт 1	кістка	Poz-58472	2925 ± 35	1σ 1194—1141 1134—1053 2σ 1260—1228 1221—1013

увалася переправа через Дністер. Поселення від могильника відділяє струмок, який впадає у Дністер на північ від села. Уздовж правого берега струмка, в напрямку колишньої переправи, проходить ґрунтова дорога. Виходячи з топографічних особливостей навколишнього ландшафту, можемо припустити, що цей спуск

до Дністра міг функціонувати ще за доби бронзи. Розташування в районі однієї з давніх переправ через Дністер, на Карпатському відгалуженні транс'європейського лісостепового шляху доби бронзи (Лысенко, Лысенко 2011, с. 350) і пояснює, на наш погляд, багатство та значення Буківнянського могильника.

- Кетрару Н.А., Синика В.С., Разумов С.Н., Тельнов Н.П. Дубоссарские курганы // *Stratum plus*. — 2014.
- Лысенко С.Д. Реконструкция погребального обряда восточного ареала тшинецкого культурного круга (по материалам исследований последних лет) // *Археология і давня історія України*. — К., 2011. — Вип. 5. — С. 66—71.
- Лысенко С.Д., Лысенко С.С., Макарович П. та ін. Дослідження Фастівської археологічної експедиції у 2011 р. // *АДУ* 2012. — К.; Луцьк, 2013. — С. 204—205.
- Лысенко С.Д., Лысенко С.С., Макарович П.К. та ін. Дослідження Фастівської археологічної експедиції у 2012 р. // *АДУ* 2012. — К.; Луцьк, 2013а. — С. 205—207.
- Лысенко С.Д., Макарович П., Кочкин И.Т., Шкляревский Е.И. Предварительные результаты исследований могильника Буковна // *АДУ* 2010. — К.; Полтава, 2011. — С. 226—228.
- Лысенко С.Д., Макарович П.К., Шкляревский Е.И., Кочкин И.Т. Дослідження Буківнянського могильника // *АДУ* 2013. — К., 2014. — С. 142—143.
- Лысенко С.Д., Макарович П., Лысенко С.С., Гошко Т.Ю. Металлические изделия из курганов комаровской культуры могильника Буковна // *Археология і давня історія України*. — К., 2012. — Вип. 8. — С. 38—42.
- Лысенко С.Д., Лысенко С.С. Сухопутные коммуникации восточного ареала тшинецкого культурного круга // *Między Bałtykiem a Morzem Czarnym. Szlaki międzyomorza: IV—I tys. przed Chr.* — *Archaeologia Vimariorum*. — Poznań, 2011. — Т. 4. — С. 311—364.
- Матвишина Ж.Н., Пархоменко А.Г., Лысенко С.Д., Макарович П. Запись природной среды в курганном могильнике Верхнего Поднестровья (на примере исследований курганного могильника Буковна в 2012 г.) // *Географічна наука і практика: виклики епохи. Міжнар. наук. конф., присвяч. 130-річчю географії у Львівському університеті (Львів, 16—18 травня 2013 р.)*. — Львів, 2013. — Т. 2. — С. 225—225.
- Мимоход Р.А. Лолинская культура. Северо-западный Прикаспий на рубеже среднего и позднего периодов бронзового века // *Материалы охранных археологических исследований*. — М., 2013. — Т. 16.
- Разумов С.Н., Лысенко С.Д., Макарович П. Кремень из кургана 1 могильника Буковна: случайность или ритуал? // *Человек в истории и культуре*. — Одесса, 2012. — Вип. 2. — С. 282—289.
- Слободян Т.І., Лысенко С.Д., Макарович П.К. Поховання за обрядом тілоспалення на місці з могильника комарівської культури Буківна // *Історична антропологія та біоархеологія України*. — К., 2014. — Вип. 1. — С. 27—34.
- Свешніков І.К. Історія населення Передкарпаття, Поділля і Волині в кінці III — на початку II тисячоліття до нашої ери. — К., 1974.
- Bryk J. Tymczasowe sprawozdanie z badan archeologicznych w Bukownie, pow. Tlumacki // *Sprawozdania PAU*. — 1932. — Т. XXXVII. — № 5. — С. 21—22.
- Makarowicz P. Trzciniński krąg kulturowy — wspólnota pogranicza Wschodu i Zachodu Europy. — Poznań, 2010.
- Makarowicz P., Lysenko S., Koćkin I. Wyniki badań cmentarzyska kultury komarowskiej w Bukivnej nad Górnym Dniestrem w 2010 roku // *Materialy Archeologiczne*. — 2013. — XXXIX. — С. 103—123.
- Razumov S.M. Flint Artefacts of Northern Pontic Populations of the Early and Middle Bronze Age: 3200—1600 BC // *Baltic—Pontic Studis*. — Vol. 16. — Poznań, 2011.
- Rogozńska R. Cmentarzysko kultury komarowskiej w Bukownie // *Materialy Archeologiczne*. — 1959. — Т. I. — С. 97—114.
- Siwkówna I. Tymczasowe wyniki badań terenowych w Bukónej, pow. Tlumacki // *Z otchłani wieków*. — 1937. — XIII. — С. 67—70.
- Swiesznikow I.K. Kultura komarowska // *AP*. — 1967. — С. 39—107.

Надійшла 17.03.2015

С.Д. Лысенко, Е.И. Шкляревский, С.Н. Разумов, П.К. Макарович

КУРГАННЫЙ МОГИЛЬНИК КОМАРОВСКОЙ КУЛЬТУРЫ У с. БУКОВНА

В 2010—2013 гг. совместной украино-польской археологической экспедицией были возобновлены исследования курганов эпохи бронзы у с. Буковна Тлумачского р-на Ивано-Франковской обл., начатые в 30-е годы XX в. В лесу к западу от села были зафиксированы пять курганных групп и несколько одиноко стоящих курганов. Еще несколько курганов располагались на полях к югу от села. В целом могильник насчитывал в древности около 50 насыпей.

В курганной группе 1 были раскопаны три кургана, ещё один — в курганной группе 2. Наиболее ранним среди исследованных является курган 1 группы 2. Курган может быть датирован концом III — началом II тыс. до н. э. и синхронизирован с блоком посткатакомбных культур и эписнуровым горизонтом. Курганы, раскопанные в группе 1, относятся к раннему этапу комаровской культуры и датируются в пределах второй четверти II тыс. до н. э. Все курганы этой группы содержали украшения из цветных металлов. Керамический комплекс составил более 60 сосудов. Насыпи курганов обеих групп содержали около 2 тыс. кремнёвых изделий, датируемых от палеолита до эпохи поздней бронзы.

На памятнике были проведены геодезические, геофизические, палеопедологические, дендрологические, палеоботанические, палинологические и антропологические исследования. Проведены спектральный анализ изделий из металла и радиоуглеродное датирование.

S.D. Lysenko, E.I. Shkliarevskiy, S.M. Razumov, P.K. Makarovych

BARROW CEMETERY OF KOMARIVSKA CULTURE NEAR BUKIVNA VILLAGE

In 2010—2013, the Ukrainian-Polish joint archaeological expedition resumed the study of the Bronze Age barrows near Bukivna village in Tlumach Region of Ivano-Frankivsk Oblast which started in the 1930s. In the wood to the west from the village, recorded were five barrows groups and several mounds standing alone. Some more barrows were situated on the fields south of the village. On the whole, the cemetery consisted of about 50 mounds in ancient times.

Three barrows were excavated in group 1 and one more in the group 2. The earliest barrow among the studied mounds is the barrow 1 in the group 2. It can be dated by the late 3rd or the early 2nd millennia BC, and synchronized with the post-Catacomb cultures and with epi-Corded cultures horizon. The barrows excavated in the group 1 belong to the early stage of Komarivska culture and are dated within the limits of the second quarter of the 2nd millennium BC. All the barrows of this group contained the decorations of nonferrous metals. The ceramic assemblage amounted to more than 60 vessels. Mounds of barrows from both groups contained of about 2000 flint artefacts, dated from the Palaeolithic to the Late Bronze Age.

Geodesic, geophysical, palaeopedological, dendrologic, palaeobotanic, palynological, and anthropological research were carried out at the monument. A spectral analysis of metal wares and radiocarbon dating were also conducted.

В.В. Котенко

ЕЛЛІНІСТИЧНІ ГЛЕКИ З ПОСЕЛЕННЯ МАСЛИНИ *

Подано основні типи глеків з поселення херсонеської хори Маслини в Північно-Західній Тавриці.

Ключові слова: антична епоха, Херсонес Таврійський, хора, Маслини, глеки.

За час розкопок поселення херсонеської хори Маслини в Північно-Західній Тавриці, що проводилися у 1972—1985 рр. силами загону Харківського університету у складі Північно-Кримської експедиції Інституту археології АН УРСР під керівництвом В.О. Латишевої, були відкриті будівельні комплекси античного поселення та накопичено значний масовий ар-

хеологічний матеріал, який наразі потребує залучення до наукового обігу.

Відомо, що керамічне виробництво Херсонеса Таврійського за елліністичної доби відзначалося потужністю і масовістю, про що свідчить широкий асортимент місцевих виробів та значний ареал їх розповсюдження. Проте столовій кераміці місцевого виробництва елліністичного часу ще й дотепер присвячено лише окремі роботи. Характеристика ергастеріїв, організації виробництва та основних форм херсонеської кераміки вперше комплексно наведені В.В. Борисовою (Борисова 1966, с. 13—19). Пізніше дослідження столового по-

* Основна частина знахідок з поселення Маслини зберігається в античних фондах Музею археології ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Дякую І.Б. Шрамко та А.Н. Амер за сприяння в публікації матеріалів.

© В.В. КОТЕНКО